

туальною свободою статевиx стосунків, завдяки своїй темі, як можлива реакція на існуючий у минулому ритуальний проміскуїтет і як засіб запобігання подібних випадків. Крім того, були ще й другорядні причини входження цієї пісні до обрядовості.

Стосовно пісні про сватання сина до матері, брата до сестри було сформульовано дві версії, які пояснюють її походження. По-перше, вона могла сформуватися на основі якогось реального факту під сильним впливом апокрифічних оповідань і народних легенд Едипівського типу, які, в свою чергу, «примандрували» на Україну через перекладну християнську літературу. Тоді час її виникнення визнача-

ється порою після християнізації Русі. Проте яскраво виражена архаїка пісні більше свідчить на користь другої версії, за якою вона виникла на основі східно-слов'янського чоловічого ініціального обряду і увібрала в себе інформацію про його риси. Згодом, коли ініціація втратила риси сакрального ритуалу і набула рис побутового обряду, пісня стала виконуватися під час весняних і літніх народних свят. З поступовою нейтралізацією календарної обрядовості, ці пісні втрачають свою особливу ритуальну значимість і продовжують виконуватися як балади.

М. В. ГРИМИЧ

Київ

ПУБЛІЦИСТИЧНІ ПІСНІ-НОВТВОРИ ГУЦУЛЬЩИНИ

На Гуцульщині, як і по всій Україні, триває активний процес творення нових пісень у народному середовищі. В цих піснях відображаються найрізноманітніші події сьогодення, осмислюються зміни у житті горян, що сталися за роки Радянської влади, в них висловлюються думки, почуття, сподівання широких верств населення.

Помітне місце в пісенній новотворчості краю займають публіцистичні пісні з сатиричним та моралістичним спрямуванням, в яких піддаються критиці негативні явища у нашому суспільстві, а також вади характеру й поведінки окремих людей. В цих піснях у відкритій формі пропагуються певні світоглядні, етичні й естетичні принципи, даються поради, настанови, змальовуються взірці для наслідування.

Ще В. М. Гнатюк, один з перших дослідників пісенних новотворів Галичини, зауважував, що на Гуцульщині нові пісні творяться майже виключно на основі 14-складового коломийкового вірша¹. Пізніше, у 1928 році, до такого ж висновку прийшов і Ф. М. Колесса². Ця тенденція зберігається й досі, і публіцистичні пісні-новотвори про «стилягів» та про пияків, що складаються у наш час, також мають коломийкову ритмічну будову. Мелодії даних пісень, як правило, дуже близькі до коломийкових мелодій, які по-

ширені в тій місцевості, де народжуються нові публіцистичні співанки. Цим, а також подібністю композиційно-стилістичної структури (типові зачини, кінцівки, використання сюжетних кліше, синтаксичних паралелізмів, повторів і т. д.) досліджувані пісні наближаються до співанок-хронік — пісенного жанру, поширеного в Карпатах й докладно описаного О. І. Деєм³. Однак, на відміну від співанок-хронік, вони не описують докладно і послідовно якісь конкретні випадки та події, а характеризують певні негативні явища сучасної дійсності, що викликають протест у деяких груп населення або у народу в цілому.

Публіцистичні співанки про «стилягів» та про пияків надзвичайно популярні в південно-східних Карпатах, свідченням чого є велика кількість їхніх варіантів, записаних у різних селах регіону. Ці пісні охоче переймають, переписують у пісенники, часто виконують на весіллях, забавках, у родинному колі.

Співанки першої групи під назвами «Про стильяги», «Про діти телерішні», «Що сі в світі віроб'єє» (діється)» і т. п. почали з'являтися на Гуцульщині, судячи з лексик та реалій, у 50—60-і роки нашого століття, і творення їх триває до останнього часу. Виникнення цих пісень було зумовлене важливими соціальними процесами, різкими змінами в житті гуцулів у повоєнний період. У ході широкого соціалістичного будівництва відбувалося інтенсивне відмирання решток натурального господарства та патріархальних взаємин в селянських родинах. Розвивалась економіка краю, піднісся рівень освіти та культури населення, особливо в молодіжному середовищі, зміцніли зв'язки міста з селом. Остаточне подолання замкненості регіону, зростання мобільності населення, поширення нових професій — усе це спричинилось до того, що гуцули — і передусім молодь — почали масово ігнорувати традиційний одяг й носити фабричне вбрання.

¹ Носії фольклору на Гуцульщині слово «співанка» вживають як повний синонім до слова «пісня». Називають ним як коломийки («короткі співанки»), так і сюжетні пісні різних жанрів («довгі співанки»). Сюжетні пісні з коломийковою ритмомелодією в народі іноді називають «довгими гуцульськими співанками».

² Див.: Гнатюк В. Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. — К., 1966. — С. 88.

³ Див.: Колесса Ф. Українська народна пісня в найновішій фазі свого розвитку // Колесса Ф. Фольклористичні праці. — К., 1970. — С. 40.

⁴ Див.: Співанки-хроніки. Новини. — К., 1972. — С. 5—53.

Паралельно йшов процес засвоєння нових норм поведінки та культурних звичок — і в цьому перед вели юнаки та дівчата.

Усе це, а також деякі надмірності в захопленні новими модами й екстравагантним одягом, викликало велике невдоволення окремих представників старшого та середнього покоління. Співанки типу «Про стилягів» якраз і відбивають погляди на сучасну молодь саме цих людей. Підтвердження тому знаходимо в «Пісні про стиляги», переписану нами з спісника В. С. Полатайка, мешканця с. Микуличина Яремчанської міськради Івано-Франківської обл.⁵:

...Тепер дівки усі голі гуляють без встиду,
Подивиться старий гуцул-плює на огиду...

Негативне ставлення до новітніх мод властиве, звичайно, не тільки сучасним «старим гуцулам». Очевидно, це одна з найпоширеніших особливостей психіки людей похилого віку, зумовлена цілком реальними причинами: маючи великий життєвий досвід, літні люди в усьому віддають перевагу, як правило, більш усталеному, традиційному, практичному, яке прийшло випробування часом.

Цю думку можна проілюструвати цікавим оповіданням «Як боролися з модою», записаним відомою співачкою й збирачем фольклору Настею Присяжнюк від сестри Софії⁶. Згадуючи свою молодість, яка припала на перші десятиріччя нашого століття, оповідачка розповідає про те, як вороже ставився її батько до фабричного одягу, що тоді тільки входив у моду. Дізнавшись, що його донька придбала деякі нові речі в крамниці, він спалив їх у печі, сказавши при цьому: «Робіть своє, воно й міцніше, й по-хазяйськи».

Про економічність і практичність традиційного одягу говориться в дописі «Шануймо мову й рідну ношу» з «Гуцульського календаря на 1937 рік», виданого у Варшаві жаб'ївською говіркою⁷. Тут відзначаються високі естетичні якості етнографічного костюма гуцулів, його мальовничість і зручність у порівнянні з дорогим, але незграбним фабричним одягом. Вірність «народній ноші» вважається патріотичним обов'язком гуцулів, одним із засобів збереження їх національної самобутності. З цих позицій у дописі засуджуються горяни, чоловіки і жінки, що носять панчохи, светри, гумові черевники, порушуючи тим самим цілісність ансамблю народної «вбері». Зауважимо, що ці думки яскраво відбилися в численних варіантах співанки «Про нову моду», яка в той час активно побутувала на Гуцульщині⁸. Про цю пісню ще говоритимемо нижче.

Подібний ідейний зміст властивий співанкам типу «Про стилягів», які створювалися вже в радянський час. Вони побудовані на зіставленні давнини й сучасності,

причому все старовинне в них завжди ідеалізується:

...Давно люди з богом жили, богу ся молили.
А худоби много мали, довго в світі жили.
Горівочки менче пили та й менче гуляли,
Усі пости церковні вин дотримували...⁹

Порівнюючи естетичні смаки сучасної молоді та колишньої, укладачі співанок «Про стилягів» відають перевагу останнім, зло висміюючи теперішні молодіжні моди в одязі, зачісках і т. д. Особливо дістається дівчатам:

...Ой, одна сі підтинає, друга обстригає,
А та трета чужий волос на гол'у вбирає.
На четверту подивлюся — стиляга гонора:
Вчера мала волос білий, а нині вже чорна.
А на п'яту подивлюся — штани натягає
І ше шапку мужеською на гол'у вбирає...¹⁰

Дістається в цій співанці і сучасним хлопцям:

...Волос носет пониц вухів, як той лев кудлатий,
Хлонець у літ вісімнадцять—як дід бородастий,
Ходет хлопці в Гуцульщині врослі, як барани,
На опудів виглядають — най господь боронит...
У чортів, а не людьми лиш отак крутило...¹¹

В цих піснях висловлюється зневага до тих представників сучасного молодого покоління, які не шанують народної культури, не вчаться, наприклад, народних танців, але вигинаються в заморських, карикатурно змальованих в одній із співанок:

...Як си крутит по-дурному, як си натігає,
То би казав, що падачка його нападає...
Шейки, твісти, рок-ен-роли та й ще якес диво—
Би чортами, а не людьми лиш отак крутило...¹¹

Цим ганебним, потворним, з погляду «старого гуцула» модам й танцям у цитованій вище співанці «Про стиляги», записаній від Д. М. Стефанюка, протиставляються традиційний одяг і народні танці — гуцулка, коломийка:

...Як віросла дівчинонька, сиві очка має,
А волосся жовтокосе поєса сігає.
Як збереться в рідну ношу, в танци заспіває,
Подивісі: як голубка любка виглядає.

Зневажливе ставлення до народних традицій, культури нерідко призводить до національного нігілізму. Це зрозуміло широким народним масам, і не випадково співанки типу «Про стиляги» затаврують тих молодих людей, які зневажають рідну мову, соромляться свого походження:

...Пишла дівка та до школи та й на паню стала,
Лиш не хоче си признати, що гуцулка мама...¹²

⁹ Зап. нами в 1986 р. в с. Дорі Яремчанської міськради Івано-Франківської обл. від 60-річного лісоруба Д. М. Стефанюка.

¹⁰ Там же.

¹¹ Зап. М. А. Зінчук в 1987 р. в с. Шепоті Косівського р-ну Івано-Франківської обл. від В. Ф. Александрюка, 33 р. Автор висловлює щирю вдячність Миколі Антоновичу за надання зібраних ним матеріалів по темі даної праці. «Падачка» (діал.) — епілепсія.

¹² Зап. М. А. Зінчук в 1984 р. в с. Голови Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. від Г. Г. Кундак. Павори (*diאל*) — пазурі; туг — нігті. Груди розчинкає (*diאל*) — розстебне сорочку на грудях.

Захоплення новими, ганебними, на думку консервативно настроєних гуцулів, модами, атеїзм в співанках «про стилиягів» пов'язується з моральною деградацією сучасної молоді, яка проявилась у ставленні до праці. В цих піснях суб'єктивно твердиться, що колись молодь була більш працьовитою, дбайливою, володіла всіма навичками селянської праці. А тепер серед молодих з'явилося багато білоручок, які гребують роботою в полі або біля худоби. Ось що говориться про сучасних дівчат в «Пісні про штиляги» з пісенника В. С. Полатайка:

...Колісь дівки всі робили, вміли шити, прести,
Тепер вони лиш уміють до кіна сі весті...
Не учесі дівки тепер давної науки:
Вони свиням не злагодет, бо в них білі руки...

Не кращі від них і хлопці:

...Він павори закохає, груди розчїнає
Та й закурит папіроса, в кіно поспїшає.
Він не вмїє молотити, ні траву косити,
Тільки знає у столовій горівку цїдити...

Цій же темі майже повністю присвячена «Співанка про нову моду» з пісенника В. С. Полатайка, а також співанка «Про дівки», записана нами в цьому ж селі Микулчиці від Олени Андріївни Волощук (запис 1985 р.).

Завершуються співанки цього типу «моралістичними формулами — закінченнями» (вираз М. М. Гайда) ¹³, що прямо закликають молодь дотримуватися традиційних норм поведінки, не виставляти себе на посміховище:

...Покидайте, дівки й хлопці, стилиязьку огиду,
Та й не робіть собі сором, а родини встїду...
(Д. М. Стефанюк)

Усі без винятку варіанти пісень типу «про стилиягів» мають яскраво виражений сатиричний характер, зумовлений передусім їхнім викривальним пафосом щодо моралі та поведінки певної частини сучасної молоді. В них молоде покоління рішуче засуджується за неповагу до народних традицій та селянської праці, за сліпе, бездумне наслідування нових мод, які зло висміюються. З метою компрометації зовнішності, вподобань та поведінки цих молодих людей у піснях-новотворах такого типу широко використовуються прийоми гротескного зображення та гіперболізації, нищівні епітети та порівняння, що в сукупності створює карикатурний портрет певного прошарку сучасної молоді.

Не поділяючи огульного засудження нових мод, яке має місце в піснях-новотворах на дану тему, разом з тим не можна не визнати слушного критику надмірностей в наслідуванні нових віянь, особливо в тих випадках, коли юнаки та дівчата в гонитві за модою втрачають почуття міри й смаку, шкодять своєму здоров'ю. Правильно і досить дотепно критикують ці співанки молодих ледарів та білоручок. Позитивним моментом є в них підкреслення високих практичних та естетичних якостей народного одягу гуцулів, який, хоча

й вийшов з широкого вжитку, однак продовжує служити взірцем краси й смаку — недарма деякі його стилізовані компоненти використовуються і в сучасній моді.

У піснях типу «про стилиягів» зустрічаються й такі ідеї, які викликають рішуче заперечення. Неправомірним є, наприклад, встановлення прямого зв'язку між одягом та моральністю людей, які його носять; як пережиток минулого сприймається у наш час дорікання молоді в атеїзмі.

Сучасні пісні «про стилиягів» і близькі до них за змістом генетично пов'язані із співанкою «Про нову моду», яку ми згадували вище. Ця пісня відома в багатьох варіантах, які дотепер активно побутують на Гуцульщині. Починається вона із вступу, в якому порівнюється спосіб життя двох поколінь гуцулів — доби натурального господарства і передвоєнних часів. Як і в співанках типу «про стилиягів», давнина тут ідеалізується, а «нова мода» в одязі гуцулів та в архітектурі їхніх будівель категорично засуджується. За взірцев в пісні ставиться господарсько-побутовий уклад дідівських часів, коли люди жили «з богом», тримали багато худоби, але своєю заможністю не хизувалися, ходили, як і всі, в народній «ноші», мешкали в стареньких хатках разом з телятами.

В новій же генерації гуцулів, з осудом відзначається в співанці, все більше стає людей, які не хочуть жити в таких халупах, будують собі «вілії» із скляними дверима та високими сходами, куди вже «корова не ходить». Ці ж самі люди, як правило, нехтують народний одяг, купують в крамничях фабричні речі й гоноруються ними перед односельцями:

...Нова мода постоломи вже тепер гордуєт,
Бо паньчюхи й батиньчки на ноги купуєт.
А гачами сукненними кагли затикают,
В склепах рейтки вни купуют, за то довгї

Він на пана уберетци та й губи віддуєт,
Идет на спацїр — в старих людей розуму
требуєт!¹⁴

Далі, наче для ілюстрації глупоти цих гуцульських «журденів», в співанці розповідається історія селянки, яка вирішила стати «панею», продала корову, поламала граблі, салу й купила собі шовкову спідницю, які в той час носили жінки тільки з дуже заможних родин:

...Ой відтепер буду панї, ни буду робити.
Та й ни буду я коровї під фіст си дивити...¹⁵

Проте скоро не стало що їсти, і «панї-хлопка», яка так і не хотіла працювати, через рік померла «на сухоти» (від ту-

¹⁴ Зап. І. В. Прокопів в 1967 р. в с. Березниці Верховинського р-ну Івано-Франк. обл. від Ю. В. Павлюка, 1927 р. нар. — Фонди Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР, ф. 14—3, од. зб. 492 / 1, арк. 75. (Далі ІМФЕ). Батиньки (діал.) — черевики; гачі (діал.) — сукняні штани; склеп — крамничя (з польськ.); рейтки — (діал.) — брюки; спацїр (нім.) — прогулянка.

¹⁵ Там же. — С. 76.

¹³ Див.: Гайда М. М. Народна егнка у фольклорі східних і західних слов'ян. — К., 1972. — С. 111.

беркульозу). Закінчується пісня моралізаторським висновком:

...Хто ізвик по-хлопськи їсти, той і звик
робити.
Той ни годен без корови лиш на каві жити...¹⁶

Як бачимо, проблематика цієї пісні багато в чому перегукується з проблематикою співанок типу «Про стилягів»: тут і протиставлення давнини сучасності, ідеалізація старовинного одягу й побуту, висміювання людей, які зневажають національні традиції та селянську працю. Це доводить генетичну спорідненість обох творів. Як однотипні сприймаються вони і носіями фольклору: наприклад, у пісеннику В. С. Полатайка під назвою «Співанка про нову моду» вміщено пісню із змістом, характерним для творів типу «про стилягів».

В останні роки на Гуцульщині почали з'являтися публіцистичні пісні-новотвори, в яких на основі давньої традиції порівняння способу життя горян в добу натурально-господарства і в нинішні часи характеризуються негативні соціальні явища та пропеси в сучасному гуцульському селі.

До таких творів належить велика, на 190 рядків, пісня, яку М. А. Зінчук записав в 1982 році в с. Черемошній Верховнянського р-ну Івано-Франківської обл. від її авторки колгоспниці М. В. Бровчук.

Зіставляючи життя гуцулів у давні часи і нині, авторка відзначає, що за роки Радянської влади незрівняно зріс добробут селян. Якщо колись вони навіть чорного ячмінного хліба не їли доволі, то тепер живуть у великих світлих будинках, тримають багато худоби, купують автомобілі й інші дорогі речі.

Проте М. В. Бровчук зосереджує головну увагу на тих негативних процесах, які прогресують в сучасному гуцульському селі поряд із зростанням матеріального добробуту горян. Це, насамперед поширення споживачьких нахилів серед населення, пресловутого «речовізму», скнарності, жадібності до грошей.

Ця проблема є актуальною для всього нашого суспільства, недарма до неї усе частіше звертаються письменники, соціологи, психологи, журналісти. Співанка М. В. Бровчук свідчить про те, що і в гущі народу відчувається небезпека укорінення міданських поглядів на життя. В ній з тривогою констатується, що в гонитві за матеріальними вигодами люди втрачають духовність, робляться черствими, байдужими до ближніх:

...Покив люди бідно жили, то всі си любили,
Куском хліба 'бо чим-небудь то всі си ділили.
А теперки йки гаразди, гаразди утрос.
Лиш ни маюк веселости та й любови тої...
...Та й усего людем мало, люди завистуют,
Та й хати на всекі моди строет та й маляють...

Цим гірким словам вторить стаття журналіста А. Давидова, в якій автор, роздумуючи над моральними цінностями наших сучасників, зокрема й селянства, приходить до сумного висновку: «Не можна не бачити, що жадібність, скнарність та інші явища, чужі раніше нашому народові, висміяні в піснях та казках, сягають критичної межі, за якою починається деграда-

ція особистості»¹⁷. Як і М. Бровчук, А. Давидов також відзначає зростання бездуховності, меркантильності, егоїзму, в радянському суспільстві.

У своїй співанці М. В. Бровчук розкриває й інші негативні явища, так або інакше пов'язані з прагненням особистої наживи. Це, зокрема, зловживання службовим становищем з корисною метою, крадіжки колгоспного майна, спекуляція кустарними виробами. Найбільшу ж небезпеку для суспільства, на думку авторки, створюють здритство й хабарництво, які проникли в усі сфери життя, відчужуючи людей одне від одного, спотворюючи взаємини між ними:

...Й ше одна біда, люди, скріс тепер настала:
Без «калимү» си ни роби шонайпушша справа.
Без «калимү» си ни роби шонайпушша
справа —
Шо би-с хотів ізробити, то півлітри траба...

М. В. Бровчук викриває тих нечистих на руку лісників і продавців, лікарів і викладачів вузів, які, беручи хабарі, продають за гроші свою честь і совість, підривають у радянських громадян віру в соціальну справедливість.

Створена кілька років тому, ця співанка особливої актуальності набуває нині, в часи перебудови.

Майже ті самі проблеми ставляться і в цитованій вище публіцистичній співанці, яку склав В. Ф. Александрук. Вона теж побудована на зіставленні життя гуцулів колись і тепер в ній так само критикуються люди, що скрізь шукають тільки вигоди, забувають давні традиції, нехтують працю хлібороба.

М. В. Бровчук та В. Ф. Александрук торкаються у своїх піснях і такого болючого для нашого суспільства питання, як поширення пияцтва та алкоголізму. Висловлюючи думку широких мас, вони засуджують практику влаштування величезних весіль, де «...у пиві, у горівці можна си купати» (М. В. Бровчук). Таким сучасним «весіллям» протиставляються давні, на яких люди горілки майже не пили, але забавлялися набагато краще.

Хоча обидві співанки є авторськими, однак своєю композиційно-стилістичною та ритмомелодичною структурою вони тісно пов'язані з піснями типу «про стилягів» й «про нову моду», звідки запозичено принцип зіставлення минувшини і сучасності з обов'язковою ідеалізацією давнини та сатиричним зображенням нових явищ у різних сферах життя. Характерний для них і моралізаторський тон, притаманний більшості пісень-новотворів з даною тематикою. Це пояснюється тим, що М. В. Бровчук та В. Ф. Александрук належать до тих людей, які, «прагнучи художнім словом передати свої думки і почування, можуть опиратися на фольклорну — найближчу їм традицію»¹⁸. Обидва автори виростили в середовищі, де активно побутують «довгі гуцульські» співанки, тобто пісні з коломийською ритмомелодикою,

¹⁷ Давидов А. Совесть и традиция // Правда, 1987.— 8 серп.

¹⁸ Шумада Н. С. Особливості розвитку пісенного фольклору // Нар. творчість та етнографія.— 1976. — № 6. — С. 29.

поетикою яких вони досконало оволоділи. Вони використовують її при складанні власних пісень, які поширюють традиційно в усній формі на весіллях, забавах, у гостині. Творче начало в співанках М. В. Бровчук та В. Ф. Александрюка проявилось передусім в аналізі більш широкого кола проблем сучасної дійсності, в глибокому, філософському осмисленні їх, однак за всіма наведеними вище ознаками, ці твори залишаються в руслі традиційної народної пісенності. Вивчення їх у відповідному контексті дає багатий матеріал для визначення перспектив розвитку пісенних жанрів. Найявність авторства не повинна в даному випадку відштовхувати дослідника усної народної творчості, адже «визнання... участі обдарованої особи в розробці її розитковій фольклору зовсім не суперечить уявленню про колективність, а навпаки, є обов'язковою умовою наукового підходу до вивчення процесів колективної творчості в сучасності»¹⁹.

Зауважимо, що основний композиційний принцип, властивий всім співанкам даного типу, — часове протиставлення того, що було колись і що є тепер, надає цим пісням медитативного характеру, зближує їх з прозовими оповіданнями-роздумами²⁰.

Великою популярністю користуються на Гуцульщині і публіцистичні пісні на антиалкогольну тематику, які почали інтенсивно поширюватися тут 20—30 років тому. Цей факт можна пояснити тим, що саме в останні десятиріччя особливо загострилася боротьба з пияцтвом в нашій країні і в піснях-новотворах проявилася глибока тривога громадськості з приводу наступу «зеленого змія». В цих співанках пияцтво засуджується як велике соціальне зло, зображаються гіркі наслідки зловживання алкоголем.

Розглянемо одну з таких пісень, записану О. І. Деем в 1968 році в смт Верховині Івано-Франківської обл. від лісоруба В. Д. Кушалюка, 60 р.²¹ Ця співанка, як і більшість публіцистичних пісень, на дану тему, носить яскраво виражений моралізаторський характер, в ній пияцтво розглядається як негативне соціальне явище, змальовується збірні, типові образи пияків.

Застерігаючи від надмірного вживання алкогольних напоїв, співанка показує, що пияцтво приносить злигодні і горе, стає причиною сімейних драм:

...Ой, не один то так пропив зароблені гроші,
Діти голі та й голодні у хаті голосі.
Жінка плаче, чоловіка свого проклинає,
Та й усікими словами його визиває...²²

¹⁹ Шумада Н. С. Сучасна пісенність слов'янських народів. — К., 1981. — С. 116—117.

²⁰ Див.: Мишанич С. В. Усні народні оповідання. — К., 1986. — С. 158.

²¹ Див. ІМФЕ, ф. 14—5, од. зб. 418, арк. 73—76. Записувач зауважує, що В. Д. Кушалюк був, очевидно, одним із авторів співанки. Варіанти її записані М. А. Зінчуком в 1985 р. в с. Снідавці Косівського р-ну Івано-Франківської обл. від П. А. Шатрук і нами в 1986 р. в с. Дорі від Д. М. Стефанюка.

²² Там же, арк. 74.

Чимало неприємностей і нещастя чигає й на самих любителів спиртного:

...Та не один з-за горівки добре попросидів.
Він ні жінки, ні горівки роками не видів.
Не 'дин п'яний спав ровцями і перестудівсі.
Та й не один п'яний шофер машиню розбивсі.
Та не один п'яний шофер розгромив машину,
Людей побив, покалічив і самий загинув.
Ой, не 'дного засудили, що варив горівку,
Та не один без горівку не висатав дівку...²³

Алкоголік опускається, втрачає сором перед людьми, його зовнішній вигляд викликає зневагу й огиду:

...Подивіться, люди добрі, йде з гостей
Голій, як пень, дурний, як цап, обідрані
п'яниця:
лиця.²⁴

Дуже поширені на Гуцульщині й співанки про пияка в «столовці», які також відзначаються сатирично-моралізаторським спрямуванням. «Столовка» в цих піснях — це збірна назва тих численних буфетів, чайних, закусокних, де ще донедавна широко практикувався продаж алкогольних напоїв на розлив. Вони немало сприяли поширенню пияцтва, поступово перетворюючись на кубла аматорів спиртного. Нездарма народ промовисто охрестив їх «гадючками».

Ось якими бідами загрожує «столовка» тим, хто туди вчащає:

...Не йдіт, хлопці, до столови горівочку пити:
Там багато грошей треба, та й ще можуть бити.
Там багато грошей треба, та й ще можуть бити.
А як когось там удариш, можуть засудити...²⁵

Далі в співанці змальовується сатиричний образ пияка, що пропив усі гроші, а вдома у нього «нема хліба на столику, ні молока в мисці». Йдучи додому, він падає у рів, і там жаба йому виспіває:

...Ой, кумцю мій, куме, ти би зі мнов в рівці не спав,
якби ти в розумі.
Ти би зі мнов в рівці не спав, спав би-с у хатині.
Купив би ти хліба жінці та й своїй дитині...²⁶

К. М. Ковтун, неписьменна пенсіонерка з с. Цуцилів Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл., склала в 1982 р. співанку, де в узагальненій формі дотепно висміяла прихильників Бахуса, показала, що горілка є причиною частих сімейних конфліктів, вкорочує віку любителям чарки. Виконуючи цю пісню на весіллях і забавах, авторка неодноразово чула погрози на свою адресу з боку шанувальників оквитої, які пізнавали себе у збірних образах співанки. Катерина Михайлівна зуміла художньо осмислити й цей факт і доповнила твір ще кількома рядками:

...Ой, пияки, люди добрі, велика хороба:
Вни за сесю співаночку див'ютсі з-під лоба.
Он там, он там при дорозі сорокні скреготет.
Вни за сесю співаночку на час бочку катєт.²⁷

²³ Там же.

²⁴ Там же, арк. 75.

²⁵ Зап. нами в 1987 р. в Микуличині Яремчанської міськради Івано-Франківської обл. від будівельника О. А. Волощука, 43 р. Співак знав цю пісню ще в 60-і роки. Багато її варіантів записав М. А. Зінчук в селах Івано-Франківської та Чернівецької обл. в 1979—1985 рр.

²⁶ Там же.

²⁷ Зап. нами в 1985 р.

Поряд із публіцистичними піснями «про горівку» з сатиричним та моралістичним спрямуванням на Гуцульщині, побутує чимало й гумористичних співанок на цю тему. Так, наприклад, М. А. Зінчук у гірських селах Верховинського та Косівського районів Івано-Франківської обл. записав кілька варіантів пісні про те, як один колгоспник викрав у власної жінки гроші, напився з «кумом» у чайній, з «пригодами» прийшов додому, а на другий день тяжко мучився з похмілля. Зразком гумористичного твору може послужити й пісня, переписана нами з пісенника В. С. Полатайка, що має назву «Пісня про п'яка». В ній розповідається про комічну пригоду, що трапилася з п'яницею, якого власні ноги відмовилися нести.

Між публіцистичними та гумористичними піснями про п'яків є суттєва різниця. Перші дають узагальнену картину явища, показують пияцтво як небезпечне соціально-незалежне зло, рішуче засуджують його, виявляють непримиренність до нього. При змалюванні збірних образів п'яків використовуються такі художні засоби, щоб викликати їх осуд і почуття огиди до них.

Гумористичні пісні мають зовсім інше завдання: описуючи конкретні випадки, які трапилися з тими, хто трохі «перевбрав», наголошують тільки на забавності ситуацій, ні викриваючи, ні засуджуючи п'яків і пияцтво. У факті вживання алкогольних напоїв тут не вбачається нічого поганого, навпаки, він подається як хвацький, молодіцький вчинок. В цих піснях образи п'яків викликають не так осуд, як співчуття й симпатію за широту натури, веселість.

Гумористичні пісні про п'яків теж досить поширені в Карпатах, є серед них й чимало новотворів. Відносна їхня популярність пояснюється поблажливим ставленням до випивох у недавньому минулому, відсутністю цілеспрямованої й послідовної боротьби з пияцтвом. Серед пісень-новотворів переважають пісні сатиричного й моралістичного спрямування, і це є запорукою морального здоров'я народу, розуміння ним тієї загрози, яку несе суспільству поширення пияцтва.

Сучасні публіцистичні пісні-новотвори з антиалкогольною тематикою не виникли на порожньому місці. В них є багато спільного з численними соціально-побутовими піснями про п'яниць, про страждання й злигодні, які приносить людям горілка. Це, наприклад, такі пісні, як «Моя доля в коршмі лежить»²⁸, «Ой дубе, дубе кучерявий»²⁹, «Мала мати одну доню», «Доле ж моя, доле» та багато інших.

Тема пияцтва як причини важких матеріальних нестатків ставилась і в піснях-новотворах, що з'являлися в дорадянський час. Щоправда, тоді вістря критики спрямовувалась не так проти самих п'яниць, як проти орендарів-корчмарів, що спокували народ заради власного збагачення. В цих піснях наголошувалося на тому, що горілка є знярядям експлуатації бідняків, вона доводить їх до повного зубожіння. Ось, як, наприклад, говориться про це в пісні, записаній Володимиром Гнатюком в кінці минулого століття на Тернопільщині:

...Що ти пічнеш, арендарю, як не будем пити?
Перестанеш красно їсти, хорошо ходити...
...Облізе ти бородище за наші дорібки,
Що-с нас збавив, що ми мали, хліба і
худібки³⁰...

Приблизно такий самий ідейний зміст має співанка, яку І. В. Прокопів записав у 1961 р. в с. Слободі Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від М. В. Прокопова³¹.

У сучасних піснях-новотворах про п'яків на перший план висуваються моральні аспекти проблеми пияцтва. Схильність до алкоголю трактується в них як ганебна пристрасть, зумовлена відсутністю міцних моральних засад низьким рівнем вихованості, небажанням дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки в суспільстві. Ці твори нещадно висміюють і засуджують п'яників, показують всю хибність їхньої поведінки, але разом з тим вони переслідують мету наставити на путь інстинтну людей, що стали на слизьку доріжку, перевиховати їх. Звідси моралізаторський тон, підкреслений дидактизм деяких публіцистичних пісень-новотворів на антиалкогольну тему, певна їхня публіцистичність, що не властиве аналогічним творам дорадянської доби.

Отже, як бачимо публіцистичні пісні-новотвори типу «про стиягів» і «про горівку» ставлять важливі соціальні і моральні проблеми, гостроактуальні для сучасного етапу розвитку радянського суспільства. Вони піддають критиці різні аномалії й викривлення в громадському та в особистому житті наших співвітчизників, пропагують такі високі моральні принципи, як гуманізм, патріотизм, любов до праці, чесність, безкорисливість. Дослідження цих творів дає матеріал для визначення перспектив розвитку сучасної пісенності, а також для вивчення етичних і естетичних поглядів як народу в цілому, так і його певних прошарків.

В. М. ГНАТЮК

м. Перенслав-Хмельницький

²⁸ Народні пісні в записах Івана Франка.— Львів, 1966.— С. 155.

²⁹ Там же.— С. 160—161.

³⁰ Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка.— К., 1971.— С. 129.

³¹ Див. ІМФЕ, ф. 14—3, од. зб. 492—д, арк. 72—73.